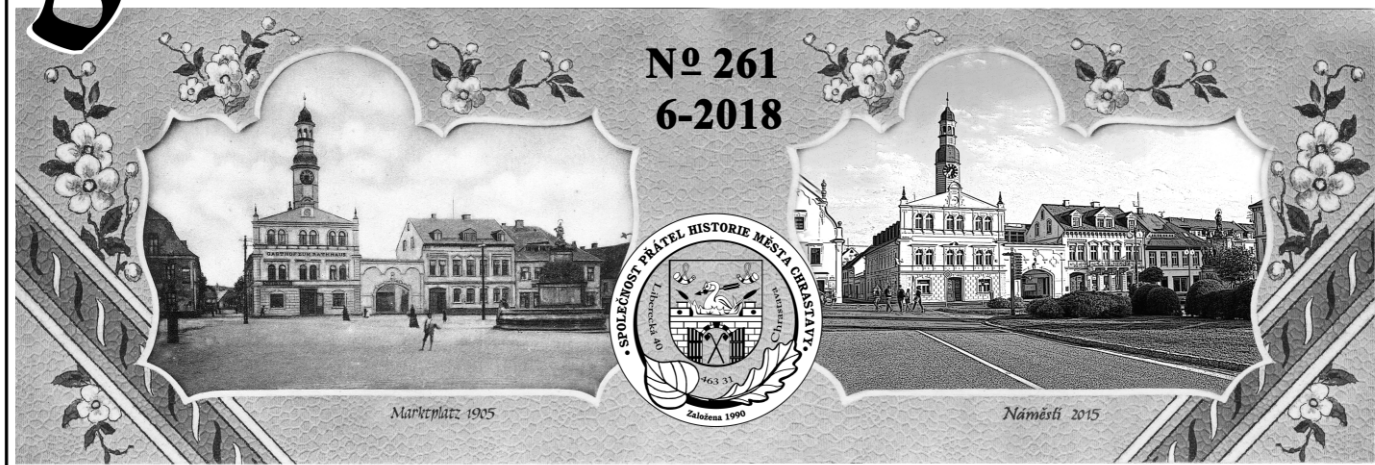

Bulletin společnosti přátel historie města Chrastavy

№ 261
6-2018

Osud chrastavského rodáka – československého legionáře Františka Turpiše

100 let od popravy / 90 let od slavnostního odhalení jeho pamětní desky a 72 let od jejího obnovení

Bylo to právě u příležitosti 10. výročí od Turpišovy popravy, vzniku samostatného Československa a ukončení 1. světové války, kdy byla českými vlastenci slavnostně odhalena pamětní deska chrastavskému rodákovi – bojovníkovi, který položil svůj život za národní myšlenku a hrdost – československému legionáři Františku Turpišovi.

Stalo se tak 5. srpna 1928.

Pamětní deska Františku Turpišovi byla tehdy odhalena u vchodu nové budovy české školy obecné v tehdejší Masarykově ulici (dnes Revoluční ulici). Po průvodu, který prošel od vlakového nádraží městem ke škole, program zahájily fanfáry z opery *Libuše* Bedřicha Smetany a následoval projev redaktora Ještědských obzorů italského legionáře Františka Plecháčka. Dále své projevy přednesli Bohumil Bejr, kapitán 34. pluku italských legií za Československou obec legionářskou (Č.O.L.) a František Páša za svaz Dělnických tělovýchovných jednot. Mezi dalšími řečníky byl i přímý účastník Turpišovy popravy, zástupce Sokolské župy ještědské, bratr Václav Vodička z Turnova.

Po jeho projevu redaktor Plecháček sňal černé plátno z desky a slavnostně tím desku odhalil.

Vojenská hudba zahrála italskou a českou hymnu a po zhlédnutí nové desky se účastníci odebrali do restaurace Střelnice, kde byl připraven koncert a další program. Slavnost měla hojnou účast českých vlastenců ze širokého okolí.

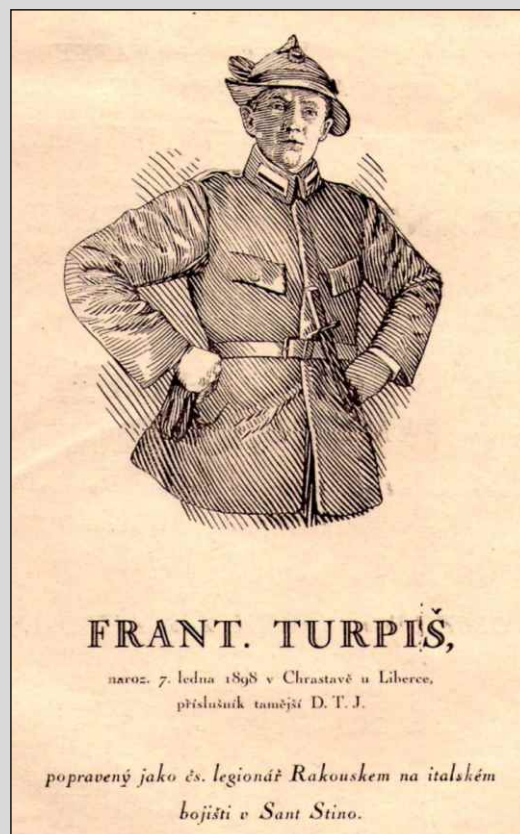
Jak ve školní kronice uvádí řídící učitel Bohumil Honsa, bylo prodáno celkem 2091 vstupenek, ale účast lidí byla odhadována na téměř čtyři tisíce. Byl to významný projev české menšiny v našem městě, ve kterém, ač od roku 1918 bylo součástí nově vzniklé Československé republiky, žilo kolem devadesáti pěti procent německého obyvatelstva.

Ke slavnostní události bylo vydáno i několik druhů speciálních pohlednic.

Ve vstupu do české obecné školy byla současně umístěna urna s hrstkou hlíny přímo z italského bojiště *Doss' Alto*, kde Turpiš bojoval.

Během okupace a připojení pohraničí k Říši byla pamětní deska odstraněna a byla objevena řídícím učitelem Honsou po válce kdesi v Liberci (I tak má tato deska svá tajemství – str.3). Přivezl ji zpět do Chrastavy a po dohodě s činovníky Jednoty československé obce legionářské bylo rozhodnuto, že bude nově umístěna na budovu obecné školy na náměstí. Stalo se tak usnesením Č.O.L. ze 4. srpna 1946.

Sláva proběhla u příležitosti svátku vzniku samostatného Českosloven-

ska dne 28. října téhož roku. Chrastavské náměstí bylo toho dne vyzdobeno československými prapory a v ulicích pochodovala četa finanční stráže, vedená Josefem Máchou. Za nim šel slavnostní průvod, avšak ne příliš početný. Podle odhadu Ferdinanda Janouška bylo celé slavnosti přítomno jen kolem 250 lidí, a to včetně školních dětí. Oslav se většinou zúčastnili jen starousedlíci. Pováleční dosídlenci nebo „novousedlíci“ – jak bývali tehdy nově příchozí z vnitrozemí nazýváni – téměř chyběli.

Autor chrastavské Legionářské kroniky uvádí: „Slavnost státního svátku vzniku republiky vyzněla na prázdno. Jen ozbrojená četa finanční stráže dodávala slavnosti důraz a vzhled svátečního dne...“ Na slavnosti promluvil legionář bratr Řepka ze Semil. V kronice se dále píše: „Dojemně působila přítomnost starého otce popraveného

VÝBOR PRO UCTĚNÍ PAMÁTKY
CHRASTAVSKÉHO RODÁKA

legionáře

FRANTIŠKA TURPIŠE

dovoluje si Vás zvát

na

SLAVNOST ODHALENÍ
PAMĚTNÍ DESKY

*a uložení země z památného bojiště Doss'Alto,
kterou pořádá pod protektorátem*

ČS. OBCE LEGIONÁŘSKÉ A SVAZU D. T. J.

dne 5. srpna 1928

v Chrastavě u Liberce.

Pořad slavnosti:

V 10 hodin PROMENÁDNÍ KONCERT hudby p. pl. 44
za os. říz. p. škpt. kap. J. Potužníka v zahradě Střelnice

Ve 12.30 h. SLAVNOSTNÍ PRŮVOD od nádraží ke státní
menšinové škole.

V 1 hodinu ODHALENÍ PAMĚTNÍ DESKY a uložení
prsti z italského bojiště.

*B. Smetana: Fanfáry z opery „Libuše“. Hudba p. pl. 44 za os. řízení
p. škpt. kap. J. Potužníka.*

Zahájení slavnosti předsedou výboru br. F. Plecháčkem.

J. B. Foerster: „Z osudu rukou“. Dělnický zpěrácký spolek „Jestěd“.

Diriguje prof. J. Věelák.

*Slavnostní řeč promluví za ČsOL. red. br. J. Pešl a za Stroz DTJ.
tajemník s. F. Páša z Prahy.*

Akt odhalení desky a uložení prsti.

A. Thomas: „Hymna Slovany“. Dělnický zpěrácký spolek „Jestěd“.

Diriguje prof. J. Věelák.

Projevy zástupců spolků a hostů.

*Odevzdání památek do ochrany p. správce školy a všeho občanstva
chrastavské menšiny.*

*Hymny: italská a československé. Hudba p. pl. 44 za osob. řízení
p. státního kapitána kapelníka J. Potužníka.*

Ve 2.30 h. ZAHRADNÍ SLAVNOST na Střelnici. Kon-
certuje hudba p. p. 44 za osobního řízení italského
kapitána kapelníka J. Potužníka.

SLAVNOSTNÍ ODZNAK 5 Kč

Společný odjezd účastníků slavnosti z libereckého nádraží žitavskou drahou v 11.50 h. dop.

Program, který zve na slavnostní odhalení pamětní desky
legionáři Františku Turpišovi dne 5. srpna 1928.

*Slav. odhalení desky popraveného
leg. Turpiše v Chrastavě,
dne 5. srpna 1928.*

Jedna z pohlednic vydaná u příležitosti slavnosti
odhalení pamětní desky.

Původní vzhled pamětní desky Františku Turpišovi
v roce 1928.

bratra Františka Turpiše, který se k tomuto aktu dostavil s celou rodinou. I manželka popraveného Rudolfa Loudáta byla přítomna..."

V roce 1946 nebyla na budovu školy vlevo od hlavního vchodu z náměstí umístěna jen pamětní deska Františku Turpišovi. Současně s ní byla zřízena i menší deska Rudolfu Loudátovi. Ten se narodil sice ve stejném roce jako Turpiš (1898), byl však popraven nacisty v Drážďanech před koncem 2. světové války v roce 1944.

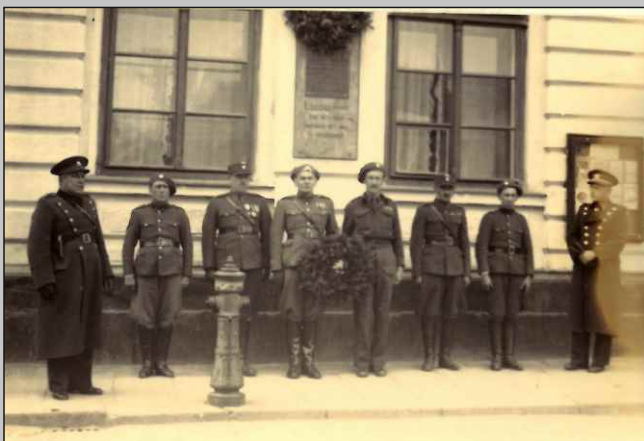
O rok později, opět při oslavách vzniku samostatné Československé republiky 28. října 1947, uspořádala Jednota legionářů společně se Sokolem pietní akci k uctění památky těchto dvou chrastavských obětí za svobodu. Nechme opět citovat autora Legionářské kroniky, abychom se alespoň na chvíli přenesli do doby těsně před komunistickým pučem v roce 1948. „S ohledem na to, že v Chrastavě v té době žilo asi 2800 lidí, zúčastnilo se oslav národního svátku celkem 350 lidí. Oslava jasně ukázala v jakém směru český národ půjde v příštích letech. Český lid v Chrastavě nikdy v letech minulých nepoznal větší rozdrobenost a roztržštěnost, jako v roce 1947.”

Při oslavě věnovali členové Československé obce legionářské na prapor DTJ (Dělnická tělovýchovná jednotka) stuhu s nápisem „Bratru Františku Turpišovi“, kterou zhotovil Jedličkův ústav v Praze. Po oficiální akci byl uspořádán koncert, ale ani ten Chrastaváky nepřilákal.

Na paměť Františku Turpišovi byla pojmenována i ulice v Chrastavě, vedoucí od budovy školy z náměstí kolem kina k poště, kde ústí do Nádražní ulice.

Ostatky Františka Turpiše a jeho kolegů popravených legionářů byly převezeny z Itálie do Čech a pietně uloženy na Olšanském hřbitově v Praze dne 24. června 1921. Kříž tam najdeme dodnes. Mosazná tabulka však obsahuje hned dvě chyby – uvádí, že se Turpiš narodil 17. 1. 1893 (správně je 1898) a že byl narozen v Dolní Chrostavě.

28. říjen 1946 – dobová fotografie z aktu znovuožhalení pamětní desky Františka Turpiše a současně i Rudolfa Loudáta u vstupu do školy na náměstí v Chrastavě.

Záhadou je nová – upravená pamětní deska, tak jak ji známe dodnes. Ač se na první pohled zdá, že se jedná o stejnou desku, oproti té původní je od roku 1946 ze dvou částí (přilba + text). V pravém dolním rohu je také uvedeno jméno *Durych* (snad autor?). Toto jméno však na původní desce chybí. Je možné, že byla kopie desky odlita znovu.

Kdo byl František Turpiš?

František Turpiš se narodil v Chrastavě dne 7. 1. 1898 jako nejstarší z deseti dětí v rodině textilního dělníka. Jako děcko, patřící k české národnostní menšině, byl vychováván k hrdosti ke svému mateřskému jazyku i národnosti, přestože musel chodit do německé základní školy, protože česká v Chrastavě v té době ještě neexistovala. Byla to zásluha především jeho otce – představitele československých anarchistů – který mu dal český základ. Jako chlapec navštěvoval i cvičení v Dělnické tělovýchovné jednotě (DTJ), která děti také podporovala v jejich češtví. Vyučil se po boku svého otce v textilní továrně. Již v roce 1915 v době bídy odchází František za prací do Brna, aby ulehčil svým rodičům. Pak pracuje dokonce v Lipsku a jako osmnáctiletý byl také v Drážďanech odveden do rakouské armády. Před odchodem na frontu ještě navštívil 27. května 1916 rodiče v Chrastavě. Bylo to naposled, co se viděli. Narukoval do Jičína k 28. pěšímu pluku se sídlem v uherském městě Šoproň. Brzy se však dostal na italskou frontu. Jako mnozí čeští vojáci ale brzy přeběhl Turpiš přes linii fronty k Italům, kde se z iniciativy M. R. Štefánika zformovaly v Itálii československé legie, stejně jako v Rusku či ve Francii. V říjnu 1917 byl již členem československého dobrovolnického sboru. V dubnu 1918 byla ustavena Československá armáda v Itálii a byl přiřazen k 33. Československému pluku se sídlem v Tolisnu. Po měsíčním výcviku odjeli na frontu na dolní Piavu, kde měli podpořit italské vyzvědače. Došlo zde k prudkým bojům mezi Rakušany a Italy. Tady se také 17. června během hlídky dostal s dalšími třemi Čechy do rakouského zajetí. Byl odveden do městečka San Stino a 19. června byl spolu s dalším členem hlídky Herčíkem odsouzen k smrti. Ve čtyři hodiny odpoledne byli podrobeni výslechu. Jako dezertér byl odsouzen k nejvyššímu trestu – trestu smrti. Již dvě hodiny po vynesení rozsudku byli oběšeni v severoitalské vesnici San Stino na moruši.

Jeho oprátka však byla příliš nízká a tak vojáci, aby nemuseli „provaz“ upravovat, prostě chytili Turpiše za nohy a drželi jej ve vodorovné poloze obličejem k zemi tak dlouho, dokud neskončil...

Bratr Turpiš se stal nejmladším a jediným ze zmínčeného území mezi

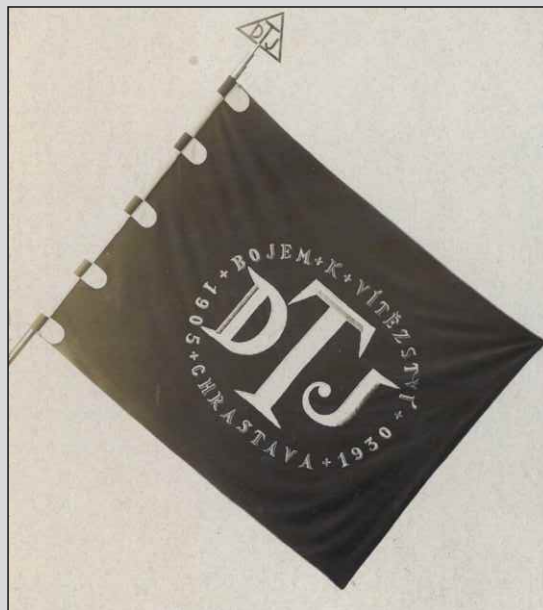
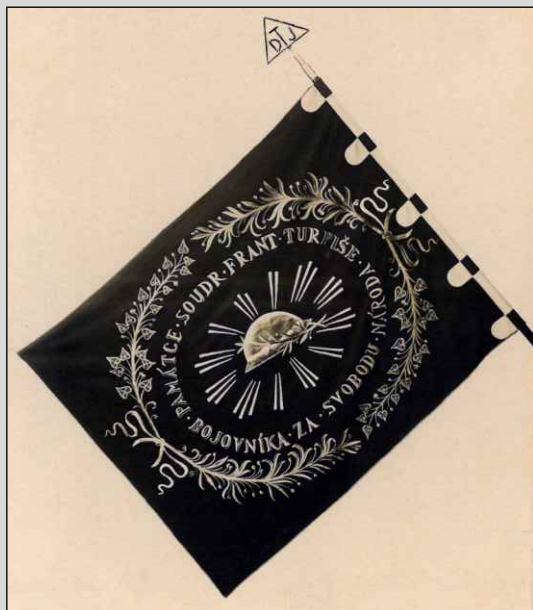

popravenými padesáti třemi českými legionáři na italské frontě. Osud Františkův byl dva měsíce po popravě sdělen rakouskými četníky rodičům. Matka se zhroutila a krátce nato zemřela, otcí se až do konce

války dostávalo výsměchu s oblíbenou větou „*takový syn měl být hned po narození uškrcen...*”

Prapor Dělnické tělovýchovné jednoty v Chrastavě, pořízený v roce 1930. Je na něm i nápis – „památce soudr. Frant. Turpiše - bojovníka za svobodu národa”. K němu ještě v roce 1947 přibyla stuha věnovaná DTJ Československou obcí legionářskou...

28. říjen 1947 – slavnostní předání stuhy zástupci Československé obce legionářské na prapor členům DTJ.

Zdroje:

- Pamětní kniha školní (kronika české školy obecné), B. Honsa
- Kronika Československé obce legionářské, jednota Chrastava
- Bulletin SPHMCH č. 165 (11/2008)
- internetové odkazy
- dobové noviny

Toto pojednání je zpracováno pro připravovanou publikaci:

O opomíjených zajímavostech Chrastavska – hraniční patníky / památky dopravního značení / nárožní kameny / mezníky katastrů a městských lesů / geodetické a trigonometrické body / pamětní desky ... Kniha by měla být volným pokračováním publikace Ivana Vydry: Boží muka a pomníky jako součást krajiny na Chrastavsku (2014)

Bulletin Společnosti přátel historie města Chrastavy

N 261 bylo vydáno v červnu 2018

Vydává jako přílohu Chrastavských listů a pro svoji potřebu Společnost přátel historie města Chrastavy. Toto číslo připravil: Ivan Vydra

Napsat nám můžete na e-mail: sphmch@volny.cz

